

Розводовська О. В.,

Галицький інститут ім. В'ячеслава Чорновола, м. Тернопіль

СТРУКТУРНІ ВЛАСТИВОСТІ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ БІЗНЕСУ

У статті розглядаються особливості граматичної структури термінологічних моделей синтаксичного способу термінотворення. Проаналізовано способи творення термінологічних словосполучень та представлено різні структурні моделі, які є типовими для мови бізнесу.

Ключові слова: термінологія бізнесу, термінологічне словосполучення, структура, модель.

The article considers the grammatical structure peculiarities of terminological models formed in syntactical way. The ways of creating terminological word combinations have been analyzed and various structural models presented which are typical for the language of business.

Key words: business terminology, terminological word combination, structure, model.

Стрімкий розвиток економіки й міжнародної інтеграції в сфері ділових відносин призводить до виникнення нових термінів та термінологічних словосполучень в англійській мові бізнесу. Важливість дослідження даної термінології не викликає сумнівів, адже уніфікована і стандартизована бізнес термінологія є основою успішного спілкування у даній сфері.

У статті наша увага зосереджена на встановленні найбільш частотних структурних моделей багатокomпонентних термінологічних словосполучень (ТС) для позначення понять в сфері бізнесу з метою їх подальшого аналізу.

Об'єктом нашого дослідження обрано бізнес термінологію сучасної англійської мови. **Предметом** дослідження виступають термінословосполучення за синтаксичним зв'язком, семантичною та морфологічною структурами, а також за кількістю компонентів.

Короткий огляд різних поглядів на термінологію як систему засвідчує активізацію досліджень у цій галузі. Терміни-словосполучення досліджували у своїх працях В. Виноградов [1], Б. Головін [2], В. Даниленко [3], А. Реформатський [8], Д. Лотте [7] та ін. Зокрема, О. Іващин [4], В. Іщенко [5], О. Литвинко [6] досліджували структурні особливості багатокomпонентних термінів.

Учені по-різному підходять до класифікації типів ТС. Так, наприклад, В. Даниленко пропонує виділяти типи ТС за ступенем розкладання: (1) нерозкладні; (2) формально розкладні. Останні, у свою чергу, поділяються на два підтипи: (1) словосполучення, які складаються з елементів тер-

мінологічного характеру; (2) терміни-словосполучення, у яких один із компонентів може не бути терміном [3, с. 103-107].

На думку Д. С. Лотте, існує 4 типи ТС: (1) розкладні, коли дві частини терміна вживаються у прямому значенні; (2) умовно розкладні, коли одна частина-термін, а інші-звичайні слова; (3) напіврозкладні, коли дві частини є термінами, проте одна з частин вживається у видозміненому значенні; (4) нерозкладні терміни-словосполучення [7, с. 79-81].

Б. Н. Головін розмежовує такі види словосполучень, як: вільні, стійкі або фразеологічні [2, с. 43-47].

Прагнення до економії мовних засобів обумовлює велику поширеність двокомпонентних словосполучень. Багатокомпонентні терміни можна диференціювати і за типами у залежності від структури словосполучення, частиномовної моделі терміна.

Провівши огляд та аналіз фактологічного матеріалу, ми поділили багатокомпонентні терміни на: (1) *двокомпонентні терміни*, що складаються з двох слів, одне з яких є головним, а інше – йому підпорядкованим; (2) *трикомпонентні терміни*, що складаються з трьох слів. У таких терміносполученнях підпорядковані слова визначають різні аспекти значення головного слова. (3) *полікомпонентні терміни*, що складаються з чотирьох чи більшої кількості слів. У таких багатокомпонентних терміноодинацях, як і в трикомпонентних термінах, залежні слова висвітлюють різні аспекти значення головного слова.

За морфологічною ознакою головного слова багатокомпонентні терміни сфери бізнесу можна поділити на: (1) іменникові словосполучення (з іменником у ролі головного слова); (2) прикметникові словосполучення (з прикметником чи діеприкметником в ролі головного слова); (3) дієслівні словосполучення; (4) прислівникові словосполучення.

За синтаксичними ознаками розрізняємо безприйменникові сполучення слів, з'єднані способом керування та прийменникові словосполучення.

Проведений нами аналіз терміноодинаць сучасної англійської мови бізнесу показав, що багатокомпонентні терміни складають абсолютну більшість корпусу досліджуваних одиниць. Найпоширенішими є **двокомпонентні структури**, які за частиномовним вираженням своїх компонентів утворюють наступні моделі:

Модель N+N має здатність передавати різноманітні відношення логіко-поняттєвого характеру, що існують між поняттями терміносистеми: **cash infusion** – вливання капіталу; **core business** – основна діяльність; **expense timesheet** – авансовий звіт; **income statement** – звіт про прибутки і втрати; **interest period** – період нарахування відсотків; **market capacity** – ємність ринку; **securities business** – операції з цінними паперами та ін.;

Модель N's+N: **banker's acceptance** – банківський акцепт; **bankrupt's estate** – майно банкрута; **borrower's status** – кредитоспроможність по-

зичальника; **company's officer** – посадова особа компанії; **controller's department** – бухгалтерія; **survivor's pension** – пенсія у зв'язку з втратою годувальника; **underwriter's syndicate** – емісійний синдикат; **vendor's lien** – право утримання продавця (при купівлі на виплат) та ін.;

Атрибутивні відношення, які існують у структурних типах **моделі Adj+N**, реалізують різноманітні зв'язки предметів і явищ об'єктивної дійсності: **annual report** – річний звіт; **bilateral clearing** – двосторонній кліринг; **checkable deposit** – залишок на поточному рахунку; **commercial banking** – кредитно-депозитарна діяльність; **current account** – поточний платіжний баланс; **free banking** – безплатне банківське обслуговування; **variable levies** – змінні компенсаційні збори та ін.;

Модель Part I+N. У багатокomпонентному терміні Р I, виконуючи функцію означення, виражає ознаку або якість, що властиві предмету: **working capital** – обігові кошти; **floating capital** – обіговий капітал та ін.;

Модель Part II+N. Participle II у ролі першого компонента багатокomпонентного терміна виражає якість або стан як результат дії, на яку вказує дієслівна основа, від якої походить даний дієприкметник. Наприклад: **called-up capital** – поданий капітал; **declared shortage** – заявлена нестача; **forfeited pledge** – вилучена застава; **issued stock** – випущені акції; **liquidated debt** – визначена заборгованість; **mortgaged property** – заставлена нерухомість; **naked debenture** – незабезпечене боргове зобов'язання та ін.;

Розглянемо наступну **модель N+prep+N**, яка має підвиди:

Модель N+of+N: **bank of issue** – банк-емітент; **board of directors** – рада директорів; **burden of proof** – тягар доказів; **certificate of assurance** – страховий сертифікат; **consolidation of interest** – консолідація виплат за відсотками (за процентами); **transfer of currency** – переказ валюти; **volume of sales** – обсяг реалізації (продукції); **withdrawal of claim** – відмова від позовної вимоги та ін.;

Модель N+for+N: **application for compensation** – рекламаційний акт; **application for membership** – заява про прийняття в члени; **bailment for hire** – договір майнового найму; **bill for ollection** – вексель на інкасо; **security for a debt** – забезпечення боргу; **surety for a bill** – аваль (поручка); **test for destruction** – випробування на руйнування; **value for duty** – вартість для розрахунку мита та ін.;

Модель N+in+N: **assignment in blank** – бланкова цесія; **bonus in kind** – речова премія; **cash in advance** – передплата готівкою; **condition in deed** – умова закріплена в письмовому вигляді; **country in transition** – країна з перехідною економікою; **creditor in bankruptcy** – конкурсний кредитор; **right in rem** – речове право; **secrecy in banking** – таємниця банківських операцій; **settlement in cash** – готівковий розрахунок; **value in ollection**-сума на інкасо та ін.;

Модель N+on+N: collection on delivery – післяплата; **return on capital** – прибуток на акціонерний капітал; **return on equity** – дохід на власний капітал; **run on a bank** – масове зняття коштів з банківських рахунків; **sales on account** – продаж у кредит; **stock on hand** – фактичний рівень запасів; **surety on a bill** – аваліст; **termination on performance** – припинення дії після виконання та ін.;

Модель N+G: capital deepening – інтенсивне збільшення капіталу; **value accounting** – облік на основі поточної вартості та ін.;

Модель G+N: executing a transaction – оформлення фінансування проекту; **floating a company** – заснування компанії; **structuring a transaction** – розроблення схеми угоди;

Модель G+prep+N: backtracking on reforms – відмова від реформ; **drawing on reserves** – використання резервів; **pricing of debt** – визначення ціни кредиту; **shaping of demand** – формування попиту; **provisioning for debts** – створення резервів на покриття боргів; **sampling by attributes** – вибірковий контроль за якісними ознаками та ін.;

Модель V+N (багатокомпонентні терміни типу V+N виражають поняття дії, що спрямована на виконання операцій): **to award a contract** – укладати контракт (за результатами конкурсу, торгів); **to buy on credit** – купувати в кредит; **to call for payment** – вимагати до оплати; **to call in a loan** – подавати кредит до дострокового стягнення; **to come on stream** – вступати в дію; **to compromise on quality** – поступатися якістю; **to establish an account** – відкривати рахунок (у банку); **raise a loan** – одержувати кредит та ін.;

Як видно з прикладів, іменник є невід'ємним компонентом всіх словосполучень, що свідчить про семантичну ємкість іменника.

Досить поширеними є **трикомпонентні структури**, які складаються із трьох повнозначних слів. Їх аналіз дозволяє виділити такі моделі:

Модель Adj+N+N є прикладом того, як відбувається конкретизація значення терміна за допомогою іменників: **absolute credit limitation** – абсолютне кредитне обмеження; **active banking operation** – активна банківська операція; **consumer price index** – індекс споживчих цін; **national service obligation** – державна повинність; **official exchange rate** – офіційний обмінний курс; **small business loan** – кредит дрібному підприємцю та ін.;

Модель Adj+N+prep+N: domestic bill of exchange – внутрішній переказний вексель та ін.;

Модель N+N+N: product life cycle – життєвий цикл виробу; **product payback period** – строк окупності капіталовкладень в освоєння нової продукції; **public utility services** – комунальні послуги та ін.;

Модель N+N+prep+N: accrual basis of accounting – метод нарахування; **income elasticity of demand** – еластичність попиту за доходом;

Модель N+prep+Adj+N: allowance for doubtful accounts – резерв на покриття сумнівних кредитів та ін.;

Модель N+prep+N+N: calculation of transportation charges – таксування вантажів та ін.;

Модель N+prep+N+prep+N: agreement for the purchase of receivables – угода про придбання дебіторської заборгованості; **adjustment of cost for comparability** – індексування витрат та ін.;

Модель Part I+N+N: floating exchange rate – плаваючий валютний курс та ін.;

Модель Part II+N+N: accelerated capital allowance – прискорена амортизація; **suggested retail price** – орієнтовна роздрібна ціна; **administered exchange rate** – контрольований обмінний курс та ін.;

Модель Adj+Adj+N: gross domestic expenditure – валові внутрішні витрати та ін.;

Модель Part I+Adj+N: floating prime rate – плаваюча базова ставка і т.д.;

Проаналізувавши моделі творення трикомпонентних ТС, можна виокремити три способи, за якими утворюються ТС: (1) за допомогою подальшого приєднання другого визначального слова, яке в ще більшій мірі конкретизує і уточнює початкове значення головного визначального елемента і подальшого двоконпонентного словосполучення; (2) одночасне приєднання до головного слова двох визначальних елементів; (3) приєднання одного визначального елемента до визначуваного, вираженого не окремим словом, а цілим словосполученням.

Чотирикомпонентні ТС:

Модель Adj+N+N+N: annual evaluation overview report – річний оцінний звіт та ін.;

Модель N+N+N+N: agency line co-financing agreement – угода про спільне фінансування агентської лінії та ін.;

Модель Part II+N+N+N: accelerated cost recovery system – система прискореної амортизації; **accrued benefit valuation method** – метод оцінки нарахованої пенсії; **adjusted selling price method** – метод обліку за скоригованою ціною продажу; **adjusted for amortisation on a straight-line basis** – із урахуванням амортизації на прямій основі; **amortised discount on bond issue** – амортизований дисконт (при випуску облігацій) та ін.;

Модель Adj+N+prep+N+N: ordinary course of banking transactions – звичайне ведення банківських операцій та ін.;

Модель Adj+N+N+prep+N: federal reserve board of governors;

Модель N+N+prep+N+N: expectations theory of interest rates; book value of fixed assets;

Модель Adj+N+conj+N+N: savings and loan association;

У складі термінології бізнесу функціонують також п'яти-, шести-, семи-, восьми-, дев'ятикомпонентні ТС, але подібних термінів засвідчено небагато. Цей факт можна пояснити тим, що багатокомпонентні ТС незручні для вживання у мові.

Модель Adj+N+N+N+N є найпродуктивнішою синтаксичною моделлю серед п'ятикомпонентних ТС: **additional premium for short period cover** – надбавка за короткостроковість страхування; **liquid asset investment authority and guidelines** – директивні норми і принципи інвестування ліквідних активів; **specific or general identification of charged property** – конкретне або родове визначення обтяженого заставою майна та ін.;

Інші п'ятикомпонентні ТС: **computerised accounting and financial management system** – автоматизована система бухгалтерського обліку та керування фінансовими ресурсами; **fixed basic public switched telephony** – фіксована базова комутаційна система спільного користування; **funds advanced against a line of credit** – кошти, авансовані зі спільної обумовленої суми кредиту; **underlying inflation excluding mortgage payments** – базова інфляція без урахування іпотечних платежів та ін.;

Шестикомпонентні ТС утворені різними синтаксичними конструкціями: **actuarial present value of promised retirement benefits** – актуарна дисконтована вартість належних пенсій; **bona fide purchaser for value and without notice** – сумлінний покупець, який оплатно придбав майно і не знав про права інших осіб на нього; **interbank interest rate swap and options market** – міжбанківський ринок свопів й опціонів відсоткових ставок; **fund viable public and private sector projects** – фінансувати рентабельні проекти в державному і приватному секторах та ін.;

Семикомпонентні ТС: **currencies of the basket against which the local currency is pegged** – валюта кошика прив'язування до місцевої валюти; **direct method of reporting cash flows from operating activities** – прямий метод обліку руху коштів від основної діяльності; **export credit loan third party guarantee agreement** – угода про гарантії третьої сторони при кредитуванні за участю експортно-кредитних агентств та ін.;

Восьмикомпонентні ТС: **preferred creditor debt service to foreign currency earnings ratio** – співвідношення витрат на обслуговування боргу привілейованим кредиторам і валютних надходжень; **restating financial statements according to Generally Acceptable Accounting Principles** – переведення фінансових звітів на загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку; **weighted average number of ordinary shares outstanding during the period** – середньозважена кількість циркулюючих звичайних акцій за період та ін.;

Дев'ятикомпонентні ТС: **equally weigh the project's overall debt composition in US dollars and euros** передбачити виділення коштів за кредитом у рівних частках у доларах США і євро;

Розглянувши синтаксичні структури ТС, ми прийшли до висновку, що багатослівні терміни, які містять в своєму складі більше 4-х компонентів, характеризуються нерегулярними моделями, що створює трудність їх класифікації з погляду частиномовної приналежності компонентів.

Аналіз термінологічних словосполучень сфери бізнесу з погляду смислової розкладності компонентів дозволив виділити наступні групи.

1. **Розкладні терміни-словосполучення.** Дану групу можна зобразити наступною формулою “**термін + термін**”. Наприклад: **cost certification** – обґрунтування витрат; **demand saturation** – насичення попиту, **sales manager** – комерційний директор; **venture capital** – венчурний капітал; та ін.

2. **Напіврозкладні терміни-словосполучення** – “термін + загальноновживане слово, або галузевий термін, який не є самостійним терміном і не виражає відповідні поняття ділової сфери”, наприклад: **alternate director** – заступник директора; **budget cycle** – бюджетний цикл; **business opportunity** – комерційна можливість; **business segment** – частка ринку; **company profile** – інформація про компанію і т.д.

У більшості випадків, та частина ТС, яка виражена загальнонауковим чи галузевим терміном, вживається в прямому значенні, наприклад: **bank charge** – банківський збір; **biological diversity** – біологічна різноманітність; **civil action** – громадянський позов; **commercial data** – комерційні дані; **economic entity** – суб’єкт господарської діяльності; **financial assets** – фінансові активи; **juridical person** – юридична особа та ін.

Загальноновживане слово у складі термінологічного-словосполучення, крім прямого значення, може набувати переносного значення, наприклад: **dead money** – недіючий (*мертвий*) капітал; **frozen account** – *блокований* рахунок; *заморожений рахунок*; **underground economy** – неофіційна економіка; *невидима економіка*; *тіньова економіка* та ін.

Саме другий тип термінологічних словосполучень складає найчисленнішу групу в лексиці бізнесу.

3. **Умовно розкладні терміни-словосполучення.** У складі таких словосполучень немає компонентів, які були б самостійними термінами даної лексичної системи. Вони представлені загальноновживаними словами, загальнонауковими і галузевими термінами. Звуження значення всіх або одного з компонентів складеного терміну призводить до спеціалізації всього словосполучення. Наприклад: **flexible working arrangements** – гнучка схема організації праці; змінний графік роботи; **general government expenditure** – загальні урядові витрати.

4. **Нерозкладні терміни-словосполучення,** так звані термінологічні фразеологізми. Терміни даного типу в термінології бізнесу є найменш поширеними. Наприклад: **blue-chip borrower** – першокласний позичальник; **broad money** – сукупна грошова маса; “широкі гроші”; **grey**

economy – неофіційна економіка; тіньова економіка; **hidden assets** – прихований капітал (різниця між балансовою вартістю і ринковою ціною основного капіталу компанії); **white knight tactics** – пропозиція дружнього поглинення (за наявності загрози ворожого поглинення).

Отже, аналіз структурної характеристики термінів сфери бізнесу показує, що ускладнення структури терміна звужує його значення й обмежує галузь вживання. У перспективі дослідження – подальше вивчення структурної організації бізнес лексики..

Література:

1. Виноградов В. В. Вопросы изучения словосочетаний (на материале русского языка) // Исследования по русской грамматике: избранные труды. М.: Изд-во "Наука", 1975. – С. 231-251.
2. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах: Учебное пособие для филологических специальностей вузов. – М.: Высшая школа, 1987 – 104 с.
3. Даниленко В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
4. Іващин О. М. Роль термінів-словосполучень у реалізації стилевих рис науково-технічних текстів // Наукова спадщина проф. Ю. О. Жлуктенка та сучасне мовознавство. – К.: Вид-во Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2000. – С. 99-102.
5. Щенко В. Л. Англійський багатокomпонентний економічний термін // Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2002. – 18 с.
6. Литвинко О. А. Лінгвістичні аспекти англійських багатокomпонентних термінів // Вісник Сумського державного університету: Зб. наук. ст. Філологічні науки. – Суми: Видавництво Сумського держ. ун-ту, 2002. – № 4 (37) – С. 113-116.
7. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.
8. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – С. 46 – 55.